

Kringla Heimsins

Hans Jacob Orning,
Frans-Arne Stylegar,
Christine Amadou, Thomas
Reinertsen Berg, Harald
Bøckman, Gunnhild Røthe
og Tore Linné Eriksen tar oss
mandager tilbake i historien.

SKEIV HISTORIE

Hen fra Ndongo?

Å være «skeiv» er avkriminalisert i deler av Afrika, men mange steder fører det fortsatt til fengselsstraff. Det er i et slikt perspektiv interessant at flere nå kryttrer kong/dronning Njinga fra Ndongo (1583–1663) til skeiv historie. Det vises blant annet til at hun erklærte seg som *ngola*, en tittel som tradisjonelt var reservert for mannlige herskere. Hun (eller hen?) skal også ha iført seg mannsuniform når hun kjempet mot portugisiske inntrengere, og håndterte både hest og våpen «som en mann». Det er også kilder som forteller at hun hadde kvinnelige livvakter, og at hun omga seg med et slags harem av menn i kvinnekler. Det som i alle fall er klart, er at det var store variasjoner i kjønnsidentiter i det førkoloniale Afrika.

AFRIKA-KYSTEN: Kongos munning.

ANNO

1482

Allerede midt på 1400-tallet sendte Portugal skip sørover langs Afrika-kysten på jakt etter gull, elfenbein og slaver. I 1482 nådde de ned til Kongo-flodens munning, og kort etter søkte de kontakt med det mektige Kongo-riket. Portugiserne kunne lokke kongedømmets elite med salg av moderne våpen til krigen mot flere naboer. Ett av dem var det langt mindre Ndongo, som vi møter i hovedartikkelen. Hele kongefamilien i Kongo lot seg kristne for å vinne respekt i Europa, og samarbeidet med slavehandlere fram til de innså hvor ødeleggende dette var for rikets stabilitet. Midt på 1600-tallet henta Portugal styrker fra sin brasilianske koloni for å nedkjempe restene av det stolte kongedømmet.

1600-TALLET

Den dramatiske historien om Njinga handler ikke bare om en legendarisk enkeltperson, men om afrikansk motstandskamp.

Kongsdatteren som ble konge

Den dramatiske historien om Njinga – afrikansk statsleder, diplomat og fryktløs militærstrateg på 1600-tallet – handler om langt mer enn en legendarisk enkeltperson. Det er også ei fortelling om den tidligste fasen i europeisk kolonialisme, misjonsvirksomhet og slavehandel, slik vi ser i kongedømmet Ndongo på høyplatået i det nordlige Angola. Det er fra deres kongetittel, *ngola*, dagens statsnavn springer ut. Kongedømmet ble grunnlagt i 1515 med Kabasa som hovedstad, og vokste fram i skyggen av det mektige og ekspansive Kongo-riket.

Trusler mot kongedømmet

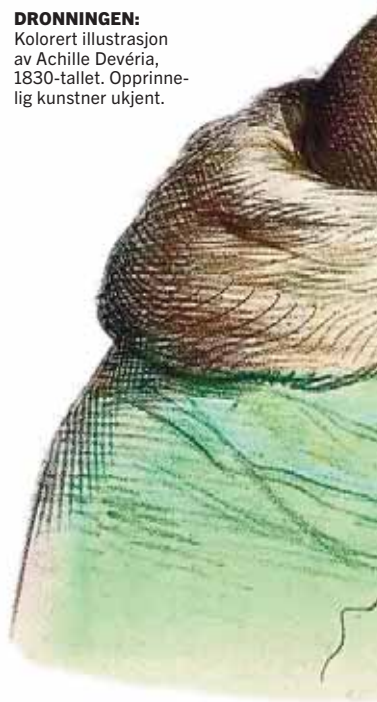
Fra midten av 1500-tallet var det portugisiske *conquistadorer* som utgjorde den største trusselen mot kongedømmet. Etter at de i 1575 anla havneanlegg og militære fest-

ninger på øya Luanda, ble byen et springbrett for å erobre områder i innlandet på jakt etter slaver og mineraler. Det innebar også innblanding i Ndongos indre forhold, blant annet ved å belønne provinsguvernører som gikk med på å skifte side. Kongen gjorde flere forsøk på å forhandle med portugisiske utsendinger, men ble møtt med betingelser som var umulige å godta. Å betale tributter til Portugal i form av slaver var det samme som å oppgi sin suverenitet, og kravet om fritt spillerom for katolske misjonærer ble sett på som et angrep på mbundu-folkets religiøse tradisjoner og kongens legitimitet.

Inntrengerne klorte seg fast

I 1583 ble tronarvingen Kiluanjiog og hans foretrukne konkubine – Kengala – foreldre til ei datter som fikk navnet Njinga (eller Nzinga). Det sies at hun var den av hans mange barn som fikk mest kjærlighet og oppmerksomhet under oppveksten. Sjøl om hun hadde brødre med forrang, var det hun

DRONNINGEN: Kolorert illustrasjon av Achille Devéria, 1830-tallet. Opprinnelig kunstner ukjent.

100 ÅR: Njinga satt på tronen fram til sin død i 1663. De neste 100 åra hersket kvinner mesteparten av tida. Her statue av Njinga i Angola, fra boka «Afrika. Fra de første mennesker til i dag» av Tore Linné Eriksen.

som oftest satt ved farens fotter ved møter i regjeringsrådet. Hun var bare ti år da faren ble konge i 1593, men allerede godt skolert i politiske og religiøse spørsmål. På denne tida hadde de europeiske inntrengerne klort seg fast i deler av kongedømmet, der de til og med bygde et militært fort og okkuperte jord der portugisere slo seg ned. Etterspørselen etter slaver som arbeidskraft var nærmest umettelig på de store sukkerplantasjene i den portugisiske kolonien Brasil. I perioder allierte Portugal seg også med omstreifende flokker av leiesoldater som plyndra alt de kom over, kjent som *imbangala* (eller *jaga*).

Tok i bruk alle midler

Njingas far ledet et kongedømme under stadig sterkere press både

HISTORIEKRIVNING

I koloniherrernes øyne var Njinga et skrekkmønster.

Omstridt ettermæle

Med et så omskiftende og dramatisk liv bak seg, er det ikke så rart at Njingas ettermæle er høyst omstridt. Det er ikke minst fordi de skriftlige kildene stort sett stammer fra katolske prester. På den ene sida lovpriser hun for å ha oppgitt hedenske skikker for å bli kristen mot slutten av livet, men på den andre sida presenteres hun slik vi er mer vant til fra europeiske koloniherrer. Da blir hun et skrekkmønster som etter sigende skal ha hengitt seg til kannibalisme, blodritualer og tøylesløse seksuelle utskjelser. Den tyske filosofen G.W.F. Hegel viste i et skrift fra 1830 til Njinga som et bevis på at afrikanere levde i barbari og sto helt utafor verdenshistorien.

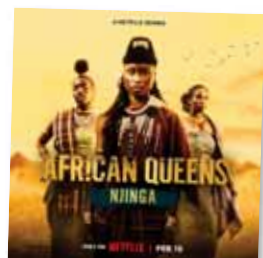
Et symbol for heltemot

Det mangler ikke historieskrivning med motsatt fortegn. Under den langvarige frigjøringskampen mot Portugals diktatoriske kolonivælde blei hun isteden et symbol på ukuelig motstandsvilje og heltemot. Særlig blei hun trukket fram av Folkebevegelsen for Angolas frigjøring – MPLA – som har vært regjeringsparti helt fra sjølstendigheten i 1975. Sentralt i Luanda finner vi en gigantisk statue, og hun hylles i skolebøker, på pengesedler og i filmer.

Et liv fylt av motsetninger

I dag løftes Njinga gjerne fram av feministiske historikere, slik som i et Unesco-hefte i en serie om mektige kvinner i afrikansk historie. Også i Brasil og Karibia, der så mange har sine røtter tilbake til slavehandelen, holdes hun høyt i ære. Hennes liv er nylig blitt dokumentert i BBC-podkaster og i Netflix-filmen «African Queens: Njinga». En av vår tids fremste afrikahistorikere, Linda M. Heywood, er den som best har vist at Njinga ikke er så lett å forstå gjennom endimensjonal demonisering eller heltedyrking. I «Njinga of Angola. Africa's warrior queen» (2017) gir hun oss et liv fylt av motsetninger. Her møter vi både motstand og taktisk samarbeid, krig og diplomati, kristendom og afrikanske religioner og et tveetydig forhold til slavehandel. Hennes betydning i afrikansk motstands- og kvinnehistorie blir ikke mindre av den grunn.

Tore Linné Eriksen

KILDE: NETFLIX

«Njinga tok i bruk alle midler for å overta tronen»

tronen, og det var en av dem – dronning Mwongo – hun avsatte for sjøl å regjere. Herfra førte hun sin kamp både gjennom store slag og spredt geriljavirksomhet for å gjenerobre Ndongo. Som djerv militærstrateg sto hun sjøl i spissen for troppene til hun var godt over 60. Nå var det hennes tur til å ta i bruk leiesoldater, samtidig som hun i perioder også solgte krigsfanger som slaver for å styrke sitt økonomisk grunnlag.

Njinga var alltid åpen for å alliere seg med alle som hadde Portugal som fiende. Det gjaldt også Nederland, som tidlig på 1640-tallet meldte seg på i konkurransen om territorier og slaver, men som måtte gi opp få år etter. Nå hadde Njinga klart å bygge Matamba opp til en formidabel handelsmakt med et velorganisert statsapparat, men måtte samtidig innse at hun aldri ville vinne tilbake sitt kjære Ndongo med militære midler. Med sin høye alder valgte hun derfor på nytt å satse på diplomati og akseptere kristendommen på nytt. Etter at hun lovet å gi portugiserne adgang til misjonsmarkeder og gjøre Ndongo til en gjennomfartsåre for slaver, så Portugal seg best tjent med å avsette den upopulære kongen som i lange tider hadde vært deres vasall. Endelig oppnådde Njinga det hun alltid hadde som mål, og kunne nå titulere seg som *ngola* både i Ndongo og Matamba.

Kvinner ved roret

Njinga satt på tronen fram til sin død i 1663, da var hun 80 år. Hun blei etterfulgt av sin søster Nambu (Barbara), og i de neste 100 åra var det kvinner som satt på tronen mesteparten av tida. Ndongo gjenvant aldri sin makt, og blei underlagt portugisisk herredømme i 1671. Matamba klarte derimot å holde stand helt til oppdelingen av hele kontinentet ved inngangen til 1900-tallet. Historien om europeisk imperialisme er derfor også en historie om afrikansk motstand, der Njinga var en av de fremste inspirasjonskildene.

Tore Linné Eriksen
Historiker, faglitterær forfatter og professor emeritus i utviklingsstudier, Oslomet
toreeri@oslomet.no

utenfra og innenfra. Etter hans død i 1618 fulgte en enda mer urolig tid med tronfølgerstrid, der en av sønnene erklærte seg som konge og drepte flere av sine rivaler. Ifølge enkelte kilder avlivet de samtidige Njingas sønn og tvangssteriliserte henne og to søstre. Hun blei tatt inn i varmen igjen da den nye kongen i 1621 ikke så annen utvei enn å be sin halvsøster om hjelp til en våpenhvile med Portugal. Dette var et tegn på at han anerkjente hennes intellektuelle, diplomatiske og språklige evner. Mot et løfte om portugisisk tilbaketrekning fra sentrale områder, lot hun seg kristne som Ana da Sousa i jesuittkirka i Luanda. Kanskje var det mest et taktisk grep for å vinne den portugisiske kolonigvernørens gunst; han var også hennes gudfar.

Men kongen døde kort etter, og Njinga tok i bruk alle midler for å overta tronen.

Istedenfor å følge den inngåtte avtalen, brukte portugiserne sin overlegne våpenmakt til å innsette en alternativ kandidat som styrte på Portugals nåde. Men Njinga var fast bestemt på å forsvare Ndongos uavhengighet og mbundu-folkets interesser. Hun omgrupperte sine styrker og ga i 1627 klarsignal til en motstandskamp som med vekslende hell kom til å prege hele regionen i tre tiår. Iblant brukes derfor uttrykket «30-årskrigen».

Solgte krigsfanger som slaver

Fra inngangen til 1630-tallet gjorde Njinga et lite naboombud, Matamba, til sin base. Her var det allerede tradisjon for kvinner på